

**YKSINÄISYYDEN KUVAUS
SUOMALAISESSA NYKYTAITEESSA**

Opinnäytetyö

Kirjallinen osa

Tampereen ammattikorkeakoulu

Kuvataiteen koulutusohjelma

Joanna Lamberg

Toukokuu 2016

TAMPERE UNIVERSITY
OF APPLIED SCIENCES

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu

Kuvataiteen koulutusohjelma

Lamberg, Joanna

Yksinäisyyden kuvaus suomalaisessa nykytaiteessa

Opinnäytetyön kirjallinen osa, 35 sivua

Toukokuu 2016

Opinnäytetyöni kirjallisessa osassa tutkin, kuinka yksinäisyys ja sen eri muodot ovat esillä suomalaisessa nykytaiteessa. Tutkielman alussa selvitän mitä yksinäisyys on ja mitkä ovat sen suorat ja epäsuorat aiheuttajat, sekä minkälaiset rakenteet yhteiskunnassa lisäävät yksinäisyyttä. Perehdyn individualismin kulttuuriin ja yksin pärjäämisen vaatimukseen. Lopuksi esittelen opinnäytetyöni taiteellisen osan ”*Pahinta on se yksinäisyys*”.

Asiasanat: yksinäisyys, individualismi, nykytaide, ikäihmisten yksinäisyys

ABSTRACT

Tampere University of Applied Sciences

BA, Fine Art Programme

Lamberg, Joanna

How loneliness appears in Finnish contemporary art

Bachelor's thesis, 35 pages

May 2016

In my thesis I examine how loneliness and its different forms exist in Finnish contemporary fine art. In the beginning of the study I reflect what aloneness is and which are its direct and indirect causes. I ponder what type of societal structures increase people's loneliness. One of those structures is the culture of individualism. I converse on seniors' unintended isolation and intentional ostracism, which is the subject of my thesis' artistic part too. In the end I introduce my work "*The worst thing is the loneliness*" (2016).

Keywords: loneliness, individualism, contemporary art, the loneliness of seniors

Yksinäisyyden kuvaus suomalaisessa nykytaiteessa

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
1. Johdanto	5
2. Mitä yksinäisyys on ja miten se ilmenee	6
2.1 Individualismi ja yksin pärjäämisen vaatimus	7
2.2 Häijy noidankehä	10
2.3 Olemmeko vain numeroita?	12
2.4 Lähestyvä kuolema – ikäihmisten eristäytyneisyys ja yksinäisyys	14
3. Kuinka yksinäisyys näyttäytyy suomalaisessa nykytaiteessa	15
3.1 Huumoria vakavasta aiheesta	23
3.2 Tarvitaanko tehokeinoja yksinäisyyden esille tuomiseksi	26
4. Pahinta on se yksinäisyys	28
5. Päätelmä	32
6. Lähteet	33 – 35

1. Johdanto

Yksinäisyyden tunteet ovat varmasti kaikille jollakin tapaa tuttuja. Tässä opinnäytetyössä käsittelen ihmisen yksinäisyyttä ja tahatonta eristäytymistä yhteiskunnasta ja ihmissuhteista. Tutkielmassani pohdin, mitä yksinäisyys on ja kuinka se tänä päivänä ilmenee. Yksinäisyydestä puhutaan nykyään paljon ja siihen on nyt entistä enemmän alettu kiinnittää huomiota myös koko yhteisön ongelmana. Aiheen tutkimus on viime aikoina lisääntynyt. Tutkimukseni pääkysymys on kuinka yksinäisyys on esillä suomalaisessa nykytaiteessa.

Luvussa 2 pohdin erityisesti mitkä ovat yksinäisyyden suorat ja näkymättömät aiheuttajat ja minkälaiset yhteiskunnalliset rakenteet sitä tukee. Kappaleessa 3 tutkin esimerkkiteosten ja -taiteilijoiden kautta, kuinka yksinäisyys on ollut esillä suomalaisessa nykytaiteessa. Pyrin valitsemaan esimerkeiksi mahdollisimman mielenkiintoisia ja yksinäisyyttä eri tavoin esittäviä teoksia. Mukana on valokuvia, maalauksia, installaatioita ja rocklyriikkaa. Paljon kiinnostavia teoksia jouduin jättämään myös tämän tutkielman ulkopuolelle.

Esittelen päättötyöni taiteellisen osan *Pahinta on se yksinäisyys* luvussa neljä. Teos käsittelee vanhusten ja ikäihmisten yksinäisyyttä. Alaluvussa 2.4 Lähestyvä kuolema – ikäihmisten eristäytyneisyys ja yksinäisyys paneudun erikseen vanhusten kokemaan yksinäisyyteen: sekä tahalliseen ja tahattomaan eristäytymiseen että *eristämiseen*. Koin taiteen olevan sopiva tapa ”nostaa kissa pöydälle” ja muistuttaa ihmisiä tästä tärkeästä ja surullisesta aiheesta: totuus on, että yksinäisiä on paljon.

Käytän lähteenäni kirjallisuuden lisäksi myös Internet-artikkeleita, TV:n ja radion ajankohtaisohjelmia sekä sanomalehdissä olleita tekstejä viime vuosilta. Aiheeni on laaja, ja siksi tutkin yksinäisyyttä hankkimani lähdemateriaalin lisäksi myös henkilökohtaiselta kokemus- ja havaintopohjalta.

2. Mitä yksinäisyys on ja miten se ilmenee

Seuruututkimuksen (Tiikkanen, 2006, 64) mukaan 80- ja 85-vuotiaista jyvaskyläläisistä lähes kolmasosa koki yksinäisyyden tunteita usein tai aina. Suomalaisista lapsista ja nuorista 10 prosenttia kärsii jatkuvasta yksinäisyydestä¹. Yksinäisyys on siis yleistä.

Yksinäisyys voidaan jakaa sosiaaliseen ja emotionaaliseen yksinäisyyteen. Näitä määrittävät osin eri tekijät: sosiaalinen yksinäisyys on seurausta ihmissuhteiden puutteesta tai tyytymättömyydestä olemassa oleviin sosiaalisiin suhteisiin. Sosiaalisesti yksinäinen ei tunne kuuluvansa mihinkään ryhmään. Emotionaalisesti yksinäiseltä puuttuvat kiintymystä ja läheisyyttä tuottavat suhteet. Ihminen voi kokea masennusta ja sisäistä tyhjyyden tunnetta, vaikka hänellä olisi paljon ihmissuhteita, mutta ystävä, jonka kanssa voisi puhua mistä vain, nk. laadullinen ihmissuhde, puuttuu.

Yksinäisyys koostuu monista negatiivisista tunteista: masentuneisuudesta, ahdistuksesta, ikävystymisestä, tyhjyyden ja hylätyksi tulemisen tunteista, surusta, epätoivosta, kärsimättömyydestä ja itsensä torjumisesta (Tiikkanen, 2006, 12). Yksinäisyys katkeroittaa ja voi aiheuttaa vihan tunteita itseä ja muita ihmisiä kohtaan.

”Yksinäisyyteen liittyvät kielteiset tunteet ilmenevät erilaisina käyttäytymistapoina tai selviytymiskeinoina kuten sisäänpäin kääntymisenä, passiivisuutena tai aktiivisuutena (Peplau & Perlman 1982; Rubenstein & Shaver 1982) ja sosiaalisina pelkoina (Weeks 1994). Käyttäytyminen voi johtaa yksinäisyyden tunteisiin tai päinvastoin. Ahdistuneisuus ja masentuneisuus saattavat heijastaa läheisyyden pelkoa ja johtaa yksinäisyyteen vetäytymiseen. Vetäytyminen omiin oloihin voi olla myönteistä (solitude) omiin oloihin hakeutumista (Rokach ym. 2004) tai täydellistä vetäytymistä ihmissuhteista, mikä on Fromm-Reichmanin (1959) mukaan vakavin yksinäisyyden muoto. - - Russel ja kumppanit

---

¹ Junttila, Niina: <https://www.utu.fi/fi/Ajankohtaista/Artikkelit/Sivut/lasten-ja-nuorten-yksinaisyys-inhottavinta-ikina.aspx>

(1984) totesivat, että emotionaalisesti yksinäiset henkilöt olivat aktiivisia ja motivoituneita solmimaan uusia suhteita kun taas sosiaalisesta yksinäisyydestä kärsivät olivat passiivisia ratkaisemaan ongelmaa.” (Tiikkanen, 2006, 13)

Yksinäisyys oireilee monin eri tavoin: päihteiden ja lääkkeiden väärinkäyttönä, ylensyöntinä, eristäytymisenä sosiaalisesta verkostosta, joutenolona, itsetuhoisina ajatuksina, vihaisuutena tai äärimmäisessä tapauksessa itsemurhana. Suomessa on tunnetusti korkeat itsemurhatilastot. Elämänhalu katoaa, kun ei ole mielekkäitä suhteita tai yhteyttä ympäröivään maailmaan, läheisistä ihmissuhteista puhumattakaan. Yksinäinen ihminen voi karttaa muiden ihmisten seuraa sosiaalisen tuomitsemisen tai torjutuksi tulemisen pelossa. Hän voi alkaa pelätä ottaa kontaktia muihin ja epäröidä avun pyytämistä. Yksinäisellä on monesti huono itsetunto ja hän voi kokea olevansa huonompi kuin muut tai taakka muille ihmisille. Yksinäisyys on todistetusti vakava kansanterveydellinen ja -taloudellinen riski ja siitä kärsiville suunnattu kriisiapu on Suomessa kovassa käytössä. Kriisikeskukset ovat olleet jopa ruuhkautuneita.

2.1 Individualismi ja yksin pärjäämisen vaatimus

Filosofi Descartes’in ajoista saakka on länsimaissa ollut valloilla individualistinen filosofia, joka osaltaan voi olla esteenä yhteisyyden löytämiselle. Kun ihannoidaan täydellistä riippumattomuutta muista ihmisistä, ympäröivästä kulttuurista, politiikasta, on vaarana, että keskitymme pelkästään itseemme. Tällä riippumattomuudella tarkoitan ajattelutapaa, että aikuisen ihmisen kuuluu pärjätä yksin, niin, ettei hän ole riippuvainen mistään, eikä kenestäkään; ei taloudellisesti, fyysisesti eikä henkisesti. Vallalla on yksin pärjäämisen vaatimus – mutta eihän kukaan meistä pärjää kokonaan yksin, täysin ilman ihmisten yhteyttä! Itsellisyys ei ole sama asia kuin itsekkyyys. Tohtori Paul Tournier kirjoittaa teoksessaan Yksinäinen ihminen:

Me ajattelemme ja toimimme aina sillä tavoin kuin jos meillä olisi periaatteellisesti ehdoton, rajaton valta ja kuin jos yhteisöllä olisi meidän suhteemme joitakin oikeuksia, sikäli kuin me itse suostumme tekemään sille myönnytyksiä, luovuttamalla sille erinäisiä käytännöllisen elämän etuoikeuksiamme, jotka meillä olisi milloin tahansa oikeus vaatia takaisin. (Tournier 1946, 64)

Aikamme rakenteet ja yleinen henki vastustavat yhteisyyttä ja samalla korostavat henkilökohtaisuutta, vapautta ja riippumattomuutta: jokainen on yksin vastuussa itsestään, elämästään ja valinnoistaan, sekä niiden seurauksista. Media, uudet hyväksytyt lait, kasvatustilafilosofiamme, kaikki ne ajavat ihmisiä toinen toistaan vastaan. 2000-luvun kilpailuyhteiskunnassa korostetaan yksilön saavutuksia. Vaadimme yksilön – emme yhteisönvapauksia. Ajattelemme ”minä”-muodossa, emme ”me”-muodossa. Toisaalta media usein yleistää suuret joukot erilaisia ihmisiä samanlaisiksi. Esimerkiksi otsikossa julistetaan: "Suomalaiset ovat onnellisia, mutta niin köyhiä" (Talouselämä 14.10.2015), vaikka jokainen suomalainen ei ole onnellinen, eivätkä kaikki ole köyhiäkään.

Koko meidän aikakautemme filosofia tyrkyttää aikalaistemme mieleen riippumattomuuden henkeä, omistamisen ja vaatimusten henkeä, joka nostattaa heidät toisen toistaan vastaan. Heidä muka johdatetaan sillä tavalla onneen, mutta heidän kestettäväkseen kasataankin eripuraisuuden ja yksinäisyyden kärsimyksiä. - - Ei tarvitse välttämättä olla lääkäri huomatakseen koko maailman olevan sairas ja että sen parantaminen vaatii yleisen ajattelutavan muutosta.

(Tournier 1946, 29)

Vielä vuosisata sitten ihminen kuului huomattavasti tiukemmin johonkin yhteisöön tai piiriin. Avioliitto, perhe, pienet käsityöläisten yhteisöt ja tiiviit ammattikunnat, yhteisöllinen vaihdantatalous tai kaupankäynti tuttavien kesken, kirkon synnyttämä laaja hengellinen yhteisö - kaikki ne pitivät

ihmiset läheisessä yhteydessä toistensa kanssa. Jos joku jäi ulkopuoliseksi, oli se yleensä seurausta omasta kurittomuudesta tai yhteisten siveyssääntöjen rikkomisesta. Nykyaikana yksinäisyys ei ole enää pelkästään arkojen, ujojen tai elämän murjomien taakka, vaan yksinäisyys koskettaa myös johtajia, sosiaalisia menestyjiä ja julkisuuden henkilöitä, kaiken ikäisiä ihmisiä yhteiskunnallisesta osasta tai asemasta riippumatta.

Tämän päivän Suomessa sukuyhteys on hajanainen. Moni suomalainen asuu yksin, kun aikaisemmin koko suku asui saman katon alla ja kyläyhteisö oli tiivis. Nykyisin ”sinkkuna” eläminen on normaalia, ennen vanhaan se oli jokseenkin tavatonta. Yhä useammat päättävät olla hankkimatta lapsia. Kerrostalossa asuvat eivät tunne naapureitaan, eikä maallakaan enää juuri käydä kyselemässä naapurin kuulumisia siinä määrin kuin ennen. Yksin elävälle vanhalle ihmiselle lääkärissä tai pankissa asiointi saattaa olla ainoa yhteys muuhun maailmaan. Ikäihmiset jäävät yksin kun puoliso ja ystävät kuolevat ympäriltä, omat lapset ja lapsenlapset ovat kiireisiä ja työn tai työttömyyden uuvuttamia.

Monet perheet muuttavat paikasta toiseen työn perässä. Tällöin ei ehditä juurtua paikkaan ja solmia läheisiä ihmissuhteita, mikä on ahdistavaa erityisesti lapsille. Suomen pitkät välimatkat voivat osaltaan hankaloittaa tapaamista kasvotusten. Ikääntyneet sukupolvet eivät vietä aikaansa Internetissä, jossa nuoremman sukupolven ihmissuhteiden hoito enenevässä määrin nykyisin tapahtuu. Unohdamme huomioida vanhukset, sillä meillä ei ole varsinaisesti mitään yhteyttä heihin. He ovat täysin kiinni reaalityodellisuudessa, kun nuoremmat ikäpolvet elävät sekä virtuaali- että reaalityodellisuuksissa. Todellakin, sukupolvien välinen kuilu on suuri.

Teknologian mahdollisuudet vaikuttavat käyttäytymiseemme. Television, älypuhelimien ja tietokoneen jatkuva informaatiotulva herpaannuttaa vähäisenkin keskittymiseemme. Emme enää erota mikä on tärkeää, oleellista ja huomion arvoista. Emme *huomaa*, että suurin osa vanhuksista on vahvoilla lääkkeillä hiljennettyinä piilossa laitoksissa, sillä he eivät kuulu meidän todellisuuteemme. Emme *huomaa*, kun oma lapsemme voi henkisesti pahoin. Emme myöskään enää yhtä helposti ymmärrä sitä, miltä muista ihmisistä tuntuu: sosiaalinen media on raadollinen maailma, joka vaikuttaa kykyymme tunnistaa tunteita reaalielämässä. Yhdysvaltain Michiganin yliopiston vuonna 2013 julkaisema tutkimus osoittaa, että nykyopiskelijat ovat vähemmän empaattisia kuin ikätoverinsa 1980-luvulla.

Tämä yhteiskuntamme, tämä elämämme, on kulkenut minuuden lumoissa. Ihminen pyrkii elämään erillistä minuutta. Ja kuitenkin, kun ihminen tulee normaalitilaan, hän kykenee tuntemaan spontaania myötätuntoa, rakkautta, toista ihmistä, lasta, kissanpoikaa, kaikkea olevaista kohtaan. Tuo totuus, tuo perusolemus, tuo ihmisen sisin, jumalallisin, mitä ihmisessä on, on aina läsnä.

Yrjö Kallinen

Syksystä 2016 alkaen koulujen terveystiedon oppiaineeseen sisällytetään opetusta tunteista ja tunnetiloista. Opetusneuvos Heidi Peltonen Opetushallituksesta kertoo, että nyt halutaan korostaa aiempaa enemmän voimavara-ajattelua, sosiaalista kanssakäymistä ja mielen hyvinvointia.

Ongelman eräs osa on nykyihmisen suhtautuminen aikaan. Porskutamme täyttä vauhtia asiasta ja tehtävästä toiseen, luemme otsikot, emme koko artikkelia tai lehteä, saati kirjaa. Informaatiota on saatavilla niin paljon, että suurin osa on pakko ohittaa olankohautuksella. Omat huolemme ja pelkomme estävät pysähtymästä juuri tähän hetkeen ja *pysähtymättä tähän hetkeen ei ole aikaa rukoukseen, ei hiljentymiseen, ei aikaa kuuntelemiseen, joka on edellytyksenä kahden ihmisen täydelle yhteydelle.* (Vilksa 1990, 21)

2.2 Häily noidankehä

Pelko ajaa ihmisiä erilleen toisistaan. Pelko siitä, että en kelpaa, olen tylsä, tyhmä tai ruma, erilainen kuin muut, voi estää ottamasta kontaktia toiseen. Pelkoa voi kokea myös siitä, ettei tämäkään ihmissuhde kestäisi. Aiemmin elämässä koetut pettymykset ja nöyryytykset voivat aiheuttaa sosiaalista pelkoa. Ihminen pelkää joutuvansa nujerretuksi ja pilkatuksi, sitä ettei häntä ymmärretä oikein. Pelko ruokkii kaikkia negatiivisia tunteita ja estää toimintaa. Pelkotilassa olevan positiiviset ja itseä arvostavat ajatukset ovat vähissä (Junttila, 2015, 101). Pelko voi johtaa siihen, ettei osallistu yhteiseen toimintaan, ja siten myös mahdollisuus hyvään kokemukseen poistuu.

Ihmistä ajaa riippumattomuuteen juuri yksin jäämisen pelko, sillä pelko saa aikaan juuri sitä, mitä se pelkää. Nälkäkuoleman pelko ajaa kansoja keskinäisiin sotiin, ja sodat jos mitkä aiheuttavat nälkää ja puutetta.

(Tournier 1946, 72)

Epäily ja pelko ovat luonnollisia puolustuskeinoja, mutta kun ne saavat otteeseensa, ihminen muuttuu estyneeksi ja sulkeutuneeksi. Kannustus, rohkaisu ja tieto nujertavat pelkoa.

- - ...pelosta johtuu yksinäisyys ja ristiriitoja ja selkkauksia, sitten vuorostaan ristiriidoista ja selkkauksista ja yksinäisyydestä syntyy sota. Jos mieli maailma saada parannetuksi, ihmisille pitää antaa vastaus heidän pelkoonsa ja palauttaa heidän mieleensä jälleen yhteisyyden tunne.

(Tournier 1946, 26)

Kuten Niina Junttila asian kompaktisti esittää, yksinäisyys, sosiaalinen ahdistuneisuus ja masennus muodostavat yhdessä ”häijyn noidankehän”, josta on hyvin vaikea päästä pois. Kaikki ne saavat ihmisen vetäytymään pois sosiaalisista suhteista ja tilanteista eli toimimaan nimenomaan päinvastoin kuin olisi kannattavaa (Junttila, 2015, 112-113). Omalla käyttäytymisellä pyritään suojelemaan omaa minää, mutta vetäytymisestä seuraakin vain epäonnistumisen tunteita, jotka taas lisäävät masennusta ja alakuloisuutta entisestään. Masentunut tai yksinäinen suhtautuu sosiaalisissa tilanteissa kyynisesti, ja odottaa epäonnistuvansa, ja saattaa reagoida tavallisessa kanssakäymisessä vetäytyvästi, aggressiivisesti tai epäsosiaalisesti, mikä kasvattaa torjutuksi tulemisen mahdollisuutta.

2.3 Olemmeko vain numeroita

Uskonnon merkitys tämän päivän Suomessa on kaventunut. Nykyään arvostetaan yhä enemmän henkilökohtaista filosofiaa ja mielipiteitä. Kuitenkin taloudellisesti epävarmana aikana yksilö hakee varmuutta ja tukea yhtenäisistä ryhmistä, kuten erilaisten uskontojen parista. Uskonto voi olla ihmisiä yhdistävä tekijä ja antaa yhteisönsä jäsenille heidän etsimäänsä turvaa ja henkistä ravintoa. Vaikka tohtori ja kirjailija Paul Tournier olikin ilmeisen harras kristitty, kritisoi hän seurakunnan yhteyden puuttumista seuraavasti:

Kirkko on tosiasiaassa kuin individualismin riemuvoitto. Uskovaiset istuvat jumalanpalveluksessa toinen toistensa rinnalla edes tuntematta toisiaan, seurakuntaneuvosto kokoontuu kuin pieni parlamentti ainakin, siinä on omat puolueensa ja virallisuutensa, seurakunnan paimenet työskentelevät kukin yksin, omin päin.

(Tournier 1946, 20)

Kirkko on suuri yhteisö, mutta se on myös suuri instituutio. Yksilö voi edustaa jotakin instituutiota, mutta instituutio kuitenkin ei edusta yksilöä.

Koululaitoksissamme opetetaan kilpailemaan toisia oppilaita vastaan ja se, että kukin saa omat erikseen annetut arvosanat, opettaa lapset kadehtimaan toisiaan. Jos auttaa ystävää tiukassa paikassa, seuraa siitä rangaistus. Oppilaiden on yllettävä korkeisiin arvosanoihin, mieluiten kaikissa aineissa. Kaikki eivät kuitenkaan loista perinteisissä kouluaineissa, vaan ovat hyviä jossakin muussa, mitä ei voida numeroin mitata. Opetus koulussa on muodollista ja - - *opettaja ei useinkaan tarjoa siellä mitään siitä, mikä on ihmisen elämän suurin tenho ja viehätys* (Tournier 1946, 38-39).

Vastakkainasettelu ja kilpailuun kannustaminen eivät luo yhteisyyttä, vaan hajottavat sitä. Tämä pitäisi ottaa huomioon koulun opetussuunnitelmissa ja yleisessä kasvatustilanteissa.

Suomen kouluissa ja päiväkodeissa suurennetaan ryhmäkokoja sosiaali- ja terveysalan leikkausten takia. Opettaja ja päiväkodin hoitaja on vastuussa valtavasta ryhmästä, eikä hän näin ollen ehdi tutustua jokaiseen oppilaaseensa, huomata mahdollista kiusaamista, jonkun ulkopuolisuutta tai erityistarpeita.

Sama pätee vanhusten- ja lastenhoitoon, hoitajat ovat ylityöllistettyjä, eivätkä ennätä paneutua hoidettavaan henkilöön ja hänen erityistarpeisiinsa. Ei ehditä *kuunnella*. Suurta määrää ihmisiä on helpompi kohdella vain numeroina, antaa kaikille sama ohjelma sen sijaan että otettaisiin huomioon kunkin persoonalliset tarpeet. Tämä on kuitenkin lopulta kohtalokasta.

Suomessa on tapahtunut 2000-luvulla neljä koulusurmaa, jossa saman koulun oppilas on ammuskellut koulussa opettajaan, luokkatovereitaan. Mikä ajaa nuoren tekemään tällaisen hirmuteon? Yksinäisyys, jota ei huomata, tai josta ei ole välitetty. Koulusurmaajan mielessä on patoutunut tällöin jo pidemmän aikaa silmitön viha, joka on aiheutunut ulkopuolisuuden tunteesta ja siitä katkeroitumisesta, kenties koulukiusaamisesta...

Ihmisen pahuus ja kätkeyty viha ovat alati vaikuttamassa kaikissa hierarkkisissa valtarakennelmissa. Siksi ihmiset ovat yksinäisiä ja onnettomia ja heillä on paha olla.

(Vilksa 1990, 32)

Voimme huomata, että suuri osa maailman yksinäisyydestä aiheutuu lopulta yhteiskunnan rakenteista ja vallalla olevasta individualismin aatteesta ja kieltämisen kulttuurista. *Yhteisyyden puutteesta*. Rajut leikkaukset eivät ongelmaa ratkaise, sillä kun leikataan sosiaali- ja terveysalan palveluista, etenkin ennaltaehkäisevästä työstä, näkyy se myöhemmin esimerkiksi lastensuojelun ja muun jälkihoidon tarpeen lisääntymisenä. Tulee kalliiksi viedä resursseja lapsilta ja nuorilta. Yksi syrjäytynyt nuori maksaa yhteiskunnalle 1,2 miljoonaa euroa (Junttila, 2015). Yksinäisyys ei ole leikin asia, vaan uhka, joka on otettava vakavasti. Yksinäisyys aiheuttaa työkyvyttömyyttä ja masennusta, mikä tulee yhteiskunnalle kalliiksi.

Kaiken kaikkiaan yksinäisyys synnyttää lisää yksinäisyyttä. Pitkään jatkunutta yksinäisyyden kierrettä on vaikea katkaista, etenkin jos ihminen on lisäksi masentunut tai hänen itsetuntonsa on nollassa. Siksi onkin syytä kiinnittää huomiota yksinäisyyden ennaltaehkäisyyn niin politiikassa kuin jokaisen ihmisen henkilökohtaisissa arkisissa tilanteissakin. Henkilökohtaisten salaisuuksien ja huolien pitäminen vain itsellään on raskasta. Kaikilla pitäisi olla luotettava ystävä, joka kuuntelee ja jakaa niin hyvät kuin huonotkin hetket.

2.4 Lähestyvä kuolema – ikäihmisten eristäytyneisyys ja yksinäisyys

Tot is Der, der vergessen wird

(Vain se on kuollut, joka unohdetaan, saksalainen sananlasku)

Kuolleet elävät muistoissamme. Sanotaan, että vasta silloin todella kuolee, kun kukaan ei enää muista. Onko siis myös elävä unohdettu kuollut?

Ikäihmisten yksinäisyys ja heitteillejätto on jatkuvasti otsikoissa. ”Mummo istui muumioituneena – tytärtä ei kiinnostanut” (Iltalehti 12.11.2015). Yksin asuvat vanhukset ovat suurimmassa vaarassa jäädä täysin yksin yhä vaikeammaksi käyvän arjen kanssa. Terveysten ja liikuntakyvyn menettäminen tai muistisairaus voi tehdä mahdottomaksi avun hälyttämisen soittamalla. Yhteydenottoa ikääntyviin vanhempiin lykätään vedoten omiin kiireisiin ja hektiseen elämänvaiheeseen. Jatkuvasti tavataan tapauksia, joissa ruumis on ehtinyt mädäntyä asunnossa useita kuukausia, ennen kuin kukaan huomaa vanhuksen poissaolon. Nämä tapaukset ovat järkyttäviä ja – ikävä kyllä – yleisiä.

- - Pahinta on juuri tämä – vanhenevien ja kuolevien hiljainen eristäytyminen elävien yhteisöstä, läheisten ihmissuhteiden vähittäinen jäähtyminen, erottautuminen ihmisistä yleensä, kaikista niistä, jotka antoivat elämälle merkitystä ja turvallisuutta. Luhistumisen vuodet eivät ole kovia pelkästään niille jotka kokevat tuskaa, vaan myös niille, jotka jäävät yksin. Kuolevan varhainen eristäytyminen – joka ei ole tarkoituksellista – on

erityisen yleistä kehittyneemmissä yhteiskunnissa, ja se on näiden yhteiskuntien heikkous. Se on merkki ihmisten riittämättömydestä samastua toisten kohtaloon.

(Elias 1982, 4)

Vanhainkotien, palvelutalojen ja senioritalojen asukkaat elävät kontrolloidusti ja heidän välttämättömistä tarpeistaan: ruokailusta, hygieniasta ja lääkityksestä, huolehditaan niin hyvin kuin mahdollista. Sosiaali- ja terveysalan leikkaukset kohdistuvat kuitenkin suoraan ikäihmisiin ja heidän hyvinvointiinsa. Vanhainkodin vuorotyötä paiskivalla henkilökunnalla ei ole aikaa seurustella asukkaiden kanssa. Vanhainkodin asukkaiden sosiaaliset tarpeet ja henkinen hyvinvointi ovat edelleen omaisten vastuulla. Jos omaiset asuvat toisella paikkakunnalla tai ovat kiireisiä työnsä takia, he eivät pääse tapaamaan vanhempansa viikoittain tai edes kuukausittain. Yksin asuva on tällaisessa tapauksessa täysin ilman huolenpitoa. Palvelutalon vanhuksilla ovat hoitajat pitämässä huolta hygieniasta, syömisestä ja lääkityksestä, vaikka sanomalehtien otsikot jatkuvasti kertovatkin laajan mittakaavan laiminlyönneistä sekä laitoshoidossa että kotihoidossa.

Kuten kulttuurintutkija Norbert Elias toteaa teoksessaan *Kuolevien yksinäisyys*, ei kuolemassa ole kyse vain elämän päättymisestä, itse kuoleman tapahtumisesta, vaan myös asteittaisesta kuolemista: kehon ja mielen rappeutumisesta johtuvasta tahattomasta eristäytymisestä. Toisaalta vakavasti sairaan ihmisen omaiset saattavat puolestaan tahattomasti jättää kuolevan yksin, sillä kuolevaan suhtaudutaan arasti ja pelokkaasti. Ihmiset pelkäävät puhua kuolevan kanssa, vaikka tämä olisi enemmän kuin koskaan seuran ja tuen tarpeessa. Kuolema on edelleen tabu, josta ei puhuta – tai osata puhua.

3. Kuinka yksinäisyys näyttäytyy suomalaisessa nykyaiteessa

Yksinäisyyteen teemana liittyy valtavasti negatiivisia asioita: pelkoa, kaunaa, luopumista, kuolemaa, häpeää, itsetuhoa ja itseinhoa, ahdistusta, vihaa, sääliä, masennusta, riittämättömyyden ja hylätyksi tulemisen tunteita. Lista on pitkä. Yksinäisyyttä ja monia sen aiheuttamia sivuilmiöitä on nostettu esiin taiteessa. Tässä luvussa esittelen esimerkkejä siitä, kuinka suomalaiset nykyaiteilijat ovat käsitelleet aihetta.

Kuvataiteessa yksinäisyyttä käsitellään monesti henkilöiden lukumäärän kautta: yksinäinen on yksin maisemassa, huoneessa, tilassa, muita ihmisiä ei ole. Kuvatun henkilön katse on kääntynyt pois. Yksinäinen ei ota kontaktia katseellaan tai eleillään. Toinen tapa kuvata yksinäistä ihmistä on asettaa tämä keskelle suurta ihmismassaa niin, että hän on kuitenkin jollakin tapaa ulkopuolinen. Kolmas tapa esittää yksinäinen ihminen on ryhmittely: yksinäinen on yksin, ja muut henkilöt muodostavat ryhmän toisaalla. Joku on jätetty erilleen, yksin. Myös ihmisen näkymättömyyttä voi kuvata: poissaololla, huomaamattomuudella tai pienuudella.

Kuvataiteilija Jarno Vesala käsittelee yksinäisyyden teemaa monissa töissään. *Cry After Laughter* (2005) on installaatio, jossa realistisen kokoinen ja -näköinen tummapukuinen mies seisoo nurkassa yksin, kengännauhat auki ja kasvot nurkkaan päin, kuin häpeämässä. Lähemmäs mennessä voi kuulla hänen hiljaa itkevän. Installaation mies näyttää olevan yksin tilassa, mutta koska katsoja tai katsojat ovat myös huoneessa läsnä, on mies ikään kuin erillään koko joukosta. Tämä tuli esiin Tampereen taidemuseon näyttelyn avajaisissa,

Kuva 1: Jarno Vesala, *Cry After Laughter*, 2005

kun näyttelyvieraita oli tilassa paljon, ja vain yksi itkee nurkassa. Yksinäisyys on kautta aikain ollut yksi käytetyimmistä rangaistuskeinoista: nurkassa häpeäminen, eristysselli, jalkapuu. Kaikkiin näihin rangaistuksiin liittyy voimakkaasti yksinäisyys ja häpeän tunne. Teoksen nimi *Cry After Laughter* viittaa voimakkaasti häpeään.

Kuvataiteilija Malin Ahlsvedin pienissä akvarelleissa on lapsenomaisia hahmoja, joille tapahtuu hurjia asioita. Teoksista tulee vaikutelma, että nämä hahmot ovat hyvin yksinäisiä ja joistakin hahmoista välittyy sellainen vihan tunne, jota ulkopuoliseksi jäänyt voi kokea. Teokset ovat tummasävyisiä, tai väliin hilpeänkin värisiä, mutta hilpeät värit ovatkin vain pintaa. Alaspäin suunnatut katseet viestivät surumielisyyttä, mustat pilvet ahdistusta tai synkkiä ajatuksia. Teoksessa *Ormen* (kuva 2) toinen hahmoista kiskoo käärmettä, paha oloa tai pahuutta sisuksistaan. Toinen pitää säkkiä, jonne paha olo piilotetaan. Teoksessa *Retflickor* (kuva 3) on neljä hahmoa, joista kolme ovat keskenään samannäköisiä ja ovat jättäneet neljännen, erinäköisen henkilön ryhmän ulkopuolelle ja kiusaavat häntä. Jo teoksen nimi *Retflickor* viittaa kiusaamiseen.

Kuva 2: Malin Ahlsved: *Ormen*, 2014

Kuva 3: Malin Ahlsved: *Retflickor*, 2011

Ahlsvedin töissä *Varmt om fötterna* ja *Bomb* on kummassakin jälleen yksinäinen hahmo. Tyttö tai nainen istuu sängyllä (kuva 4) väsyneen ja surullisen näköisenä. Hänen jalkansa ovat mustat ja karvaiset. Ehkä hän on masentunut, eikä jaksa vastata vallitsevaan kauneushanteeseen, jossa naisen säärtien on oltava sileät ja karvattomat. Hän kenties tuntee itsensä rumaksi tai huonoksi. Ulkonäköpaineet ovat nykyaikana suuret ja joskus jopa mahdottomat. Jos ei kykene vastaamaan niihin, voi tuntea itsensä rumaksi ja inhottavaksi, vaikka niin ei olisikaan.

Kuva 4: Malin Ahlsved: Varmt om fötterna, 2014

Kuva 5: Malin Ahlsved: Bomb, 2015

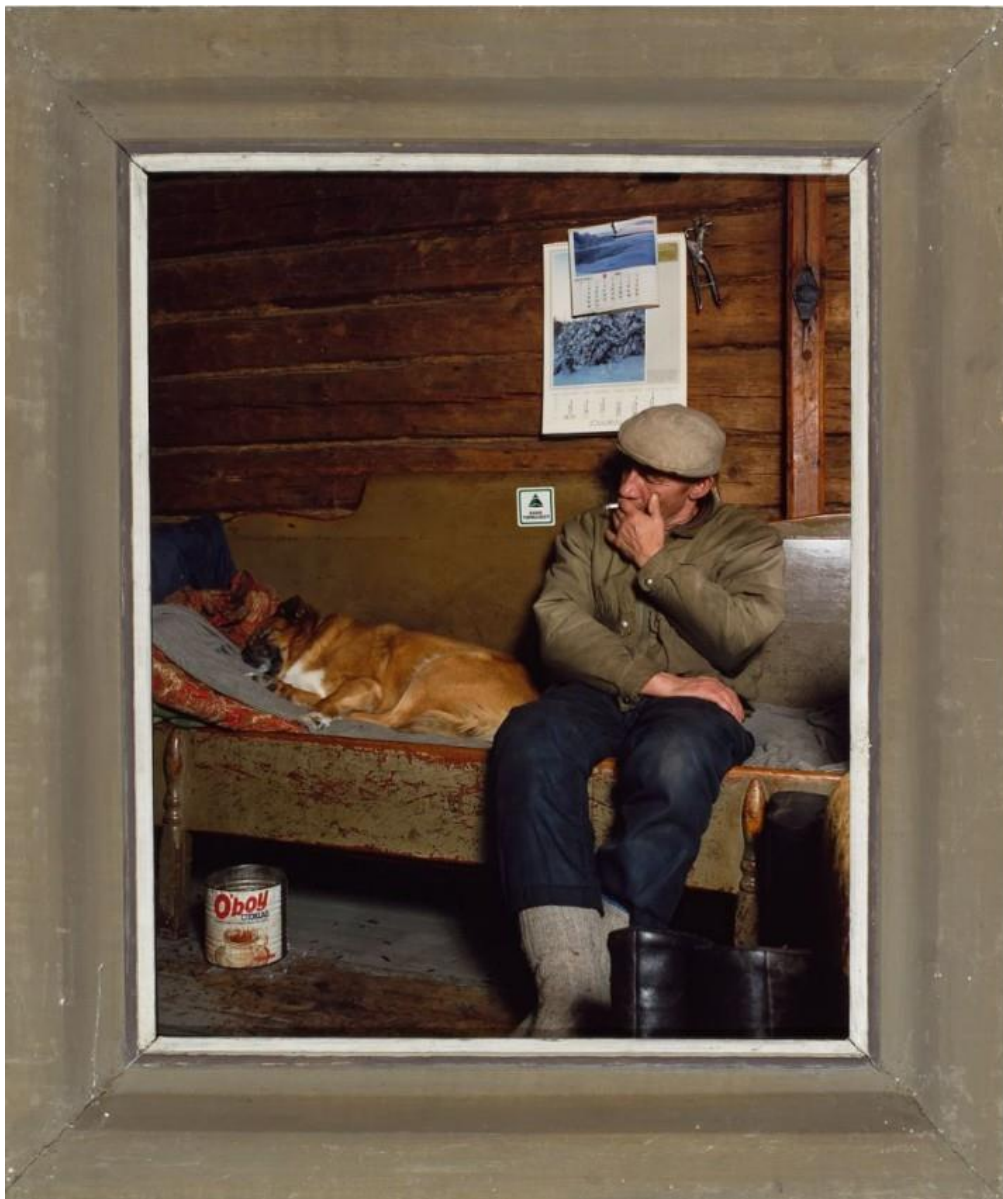
Joskus yksinäisyys ajaa epätoivon partaalle. Maailma on paha paikka. Kun kukaan ei ole soittanut kuukausiin, herää itsetuhoisia ajatuksia. Yksinäisyys ja ahdistus ovat niin niin voimakkaita, että kuolema tuntuu ainoalta ratkaisulta. Teoksessa *Bomb* (kuva 5) mies pitää tiukasti kiinni pommista, hän suorastaan haluaa sitä. Pommi on hänelle se, joka auttaa pois synkästä, ahdistavasta elämästä. Hän ei näe enää syytä elää.

Kuva 6: Teemu Mäki, Lasse Svartströmin muotokuva, neljän valokuvan sarja, 2013

Erilaisuus tai poikkeavuus aiheuttaa usein yksinäisyyttä. Kuvataiteilija Teemu Mäki on kuvannut Lasse Svartströmin muotokuva, jossa mies on pukeutunut naiseksi. Transvestiitti erottuu ja joutuu usein kokemaan erilaisuudesta johtuvaa yksinäisyyttä. Tässä valokuvassa mies katsoo itseään peilistä. Miehen katseesta välittyy syvä suru. Tällainen hän on ja haluaisi olla, mutta ei voi kuitenkaan sitä toteuttaa ilman, että joutuisi jatkuvasti ylimääräisen huomion tai kiusaamisen kohteeksi.

Valokuvataiteilija Esko Männikön valokuvissa esiintyy monesti henkilö, joka asuu kaukana muusta asutuksesta ja ihmisten välittömästä läheisyydestä, Lapin erämaassa. Kuvat henkivät hiljaisuutta. Mielestäni niistä ei kuitenkaan välttämättä välity yksinäisen ahdistusta. Enemminkin kuvista välittyy ajatus, että tämä ihminen viettää mielellään aikaa yksin, tai koiransa kanssa, eikä kaipaakaan sen kummempaa läheisyyttä. Toisaalta Männikön valokuvat ovat moniulotteisia. Ehkä kuvan mies odottaakin yhteydenottoa ja tuntee olonsa yksinäiseksi.

Kuva 7: Esko Männikkö, Kuivaniemi, 1991

Rockmuusikko Marjaana Ballsin kappaleessa *Oo mun oma* käsitellään läsnäolon puutetta: vaikka ollaan jonkun kanssa yhdessä, toinen ei ole lainkaan läsnä tilanteessa, vaan seikkailee netissä. Etenkin parisuhteissa etäännyntyt yhdessäolo on tavallista.

Kuva 8: Kuvakaappaus Marjaana Ballsin musiikkivideosta *Oo mun oma*

– *On harhakäsitys, että esimerkiksi parisuhde suojaisi yksinäisyydeltä. Huomattava osa parisuhteessa olevista ihmisistä on niin sanotusti yksin yhdessä: vaikka heillä on fyysinen toisen ihmisen läsnäolo, he ovat emotionaalisesti yksin suhteessa. Tiedämme tutkimuksista, että naisilla tämä emotionaalinen yksinäisyys on paljon yleisempää kuin miehillä. Se on myös keskeinen aivoeron riskiä lisäävä tekijä,* kertoo professori ja yksinäisyystutkija Juho Saari MTV:n haastattelussa 20.8.2015.

Mara Balls – Oo mun oma, 2016

*Ainaki viisi tuntii
oon nyt istunu tässä kerjäämässä
lämpöä, läheisyyttä
kun sä raidaat siellä
bittiavaruuden tiellä
etkä nää että
elämä on nyt ja tässä*

*Oo mun oma
oo mun oma beibe
laita kone kii
ja tuu mun viereen*

*Oo mun oma
oo mun oma beibe
Laita kone jo kii
ja tuu mun viereen*

*Kylmä ruutu, jäiset handut
Data-alttari voi viedä ruumiin ja sielun
kun sä raidaat siellä
bittiavaruuden tiellä
etkä nää että
elämä on nyt ja tässä*

Internet on asettanut valtavan haasteen perinteiselle läsnäololle. Saatamme epähuomiossa keskittyä netin selailuun vaikka olemme ystävän kanssa kahvilla. On nöyryyttävää hävitä ”huomiokilpailussa” puhelimelle tai tietokoneelle. Käsillä oleva reaalityodellisuus jää kuitenkin monesti virtuaalityodellisuuden varjoon. Internet seuraa meitä kaikkialle, se ”vie ruumiin ja sielun”. Keskitymme enää harvoin täysin juuri tähän hetkeen.

Kuva 9: Kalervo Palsa, Kullervo, 1983

Suomessa itsemurha on yleisin nuorten miesten kuolinsyy (Mielenterveyden keskusliitto 2016). Itsemurhatoiveet ja itsetuhoisuus ovat suurimmassa osassa tapauksia seurausta vaikeasta masennuksesta. Kuvataiteilija Kalervo Palsan teos *Kullervo* (kuva 9) on pastissi kultakauden taidemaalari Väinö Blomstedtin maalauksesta *Kullervo kaivertaa tammen runkoon*. Maalauksessa mies roikkuu tammen oksassa hirttosilmukasta, yhä elossa olevana ja kirjoittaa peniksellään puunrunkoon Adolf Hitlerin sitaattia ”Maailma on voimakkaiden kiertopalkinto”.

Teoksessa kiteytyy yksinäisyyden koko traagisuus: mies on ollut niin epätoivoisen surullinen, yksin, masentunut tai pettynyt maailmaan, että on hirttäytynyt. Voimakkaat hallitsevat maailmaa ja voimakkaat voittavat – se on elämän ja kilpailuyhteiskunnan asetelma. Puussa roikkuva mies ei ollut tarpeeksi voimakas pärjätäkseen, pysyäkseen elossa, hän hävisi elämän pelissä, luovutti. Hän ei saanut apua. Itsemurhan tehneistä puhutaan monesti henkisesti heikoiksi luovuttajiksi. Mielestäni kyseinen kuvaus on nimenomaan konkreettinen osoitus yksin pärjäämisen vaatimuksesta sekä siitä, kuinka suhtaudutaan niihin, jotka eivät pärjää tai tarvitsevat apua. Heistä puhutaan luusereina, luovuttajina – niin kutsuttuna ”heikompana aineksena”, mutta ehkä itsemurhat kertovatkin enemmän ympäröivän maailman heikkouksista.

3.1 Huumoria vakavasta aiheesta

Mustan huumorin keinoin voidaan käsitellä vakaviakin aiheita helpommin lähestyttävästi. Stiina Saariston yksityiskohtaisissa piirustuksissa esiintyy usein punakka, rehevä nainen. Nainen on selvästi aikuinen ja kuvissa aina yksin eläinten tai lelujen kanssa. Omasta tahdostaanko? Viitteitä läheisistä ihmissuhteista ei teoksista löydy. Nainen leikkii lasten leluilla. Saariston groteskeissa teoksissa mittasuhteet ovat selvästi vääristyneet.

Teoksessa *Fruit mix* (2012) nainen istuu keinutuolissa pelkissä alusvaatteissa yhdeksän kissaa seuranaan. Hän on koristellut värikkään huoneen juhliä varten. Lattialla on tyhjä kuohuviinipullo,

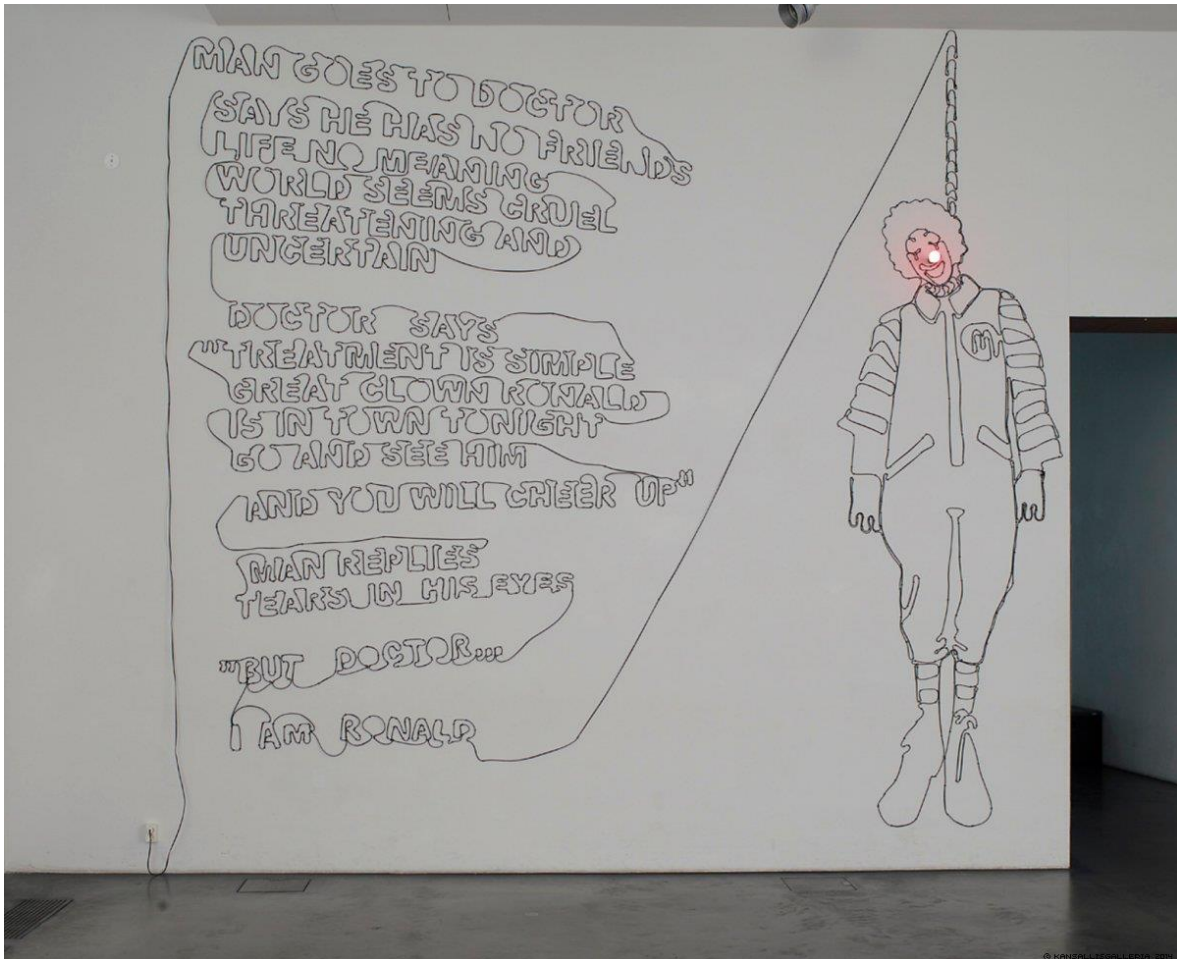
hedelmäkuoria ja karkkipapereita. Oliko juhlista ketään vai joiko kuvan nainen kuohuviinin yksin? Nainen tuijottaa eteensä suupielet alaspäin maanisen näköisenä, kuin hautoen vihaisia ajatuksia päässään. Ovatko kuvan kissat vain naisen mielikuvitusta, vai onko hän ns. "hullu kissanainen", joka on nykypäivänä jo muotoutunut käsitteeksi: yksinäinen ihminen hankkii seurakseen valtavan määrän eläimiä ihmissuhteiden puuttuessa.

Kuva 9: Stiina Saaristo, Fruit mix, 2012

Saariston teokset ovat ahdistavia, mutta niissä on myös huumoria ja iloisia värejä. Yksinäisyys on katalaa. Toisen yksinäisyyttä ei välttämättä huomaa. Elämä saattaa näyttää ulospäin värikkäältä ja iloiselta, vaikka totuus olisi kaikin puolin päinvastainen.

Kuva 10: Jani Leinonen, *Koulufoobia*, 2009

Kuvataiteilija Jani Leinosen teos *Koulufoobia* kuvaa yksinäistä klovnia. Teoksen klovni on McDonald's -pikaruokaketjun keulahahmo Ronald McDonald, kuuluisa, mutta yksinäinen klovni. Teoksen runossa mies menee kertomaan lääkärille masennuksestaan. Lääkäri kehottaa miestä menemään katsomaan kuuluisaa klovnia illan esitykseen, mutta mies kertoo lääkärille olevansa tuo kyseinen klovni. Monesti julkisuus vie todellisuudentajun; sekä julkisuudenhenkilön, että häntä seuraavan yleisön. Media kertoo julkiksesta vain osan totuutta, jos sitäkään ja monesti heidän sanomisiaan vääristellään tai olennainen jätetään kertomatta. Julkisuuden henkilöt ovat usein näennäisesti onnellisia, mutta

todellisuudessa yksinäisiä. Suosion ja sosiaalisten suhteiden määrä eivät kerro todellisten, laadukkaiden ystävyysuhteiden määrää. Monet haluavat hyötyä julkkiksen ystävydestä, eikä se ole todellista ystävyyttä. Teosta voi kuitenkin pitää hauskana, jos ajattelee sen kuvaavan kapitalismin kuolemaa. Kuitenkin, mikäli klovni olisi mikä tahansa muu klovni brändätyn Ronald McDonald'in sijaan, olisi teoksen viesti yksinomaan surullinen ja vakava. Hauskuus olisi tiessään. Tuskin myöskään ihminen, jonka läheinen on tehnyt itsemurhan hirttäytymällä, kokisi teoksen hauskaksi.

3.2 Tarvitaanko tehokeinoja yksinäisyyden esille tuomiseksi

Taiteessa kuoleman ja väkivallan käsittelyllä voidaan shokeerata. Taiteen keinoin voidaan muistuttaa kuolevaisuudestamme ja mahdollisuuksista vaikuttaa elämään vielä kun olemme elossa. Kuolemaa ja väkivaltaa kuvaamalla taiteilija ottaa monesti kantaa johonkin yhteiskunnalliseen epäkohtaan. Kuolemasta tai yksinäisyydestä puhuminen tai sen esilletuonti on jo sinänsä jotenkin sopimaton teko, joka koetaan ikävänä ilonpilaamisena. On kuitenkin tärkeää ottaa tabuja esille. Liian moni ottaa hiljaisen hyväksyjän roolin.

Taide, joka ihmisen pahuuden kuvauksellaan repii samalla katsojan tai lukijan sielun hajalle, on kuin älyyn perustuvaa analyttistä selittämistä, johon ei kuulu vastuuta rikkirevityn persoonan kokoamisesta ehjäksi.

(Vilksa 1990, 31)

Kuinka herättää taiteella huomiota tärkeään aiheeseen niin, ettei sitä enää voi sivuuttaa olankohautuksella? Minkälaista on vaikuttava taide? Tarvitaanko shokkia? Onko eettisesti oikein rääkätä katsojaa nostamalla esiin ihmisen pahuuden eri muotoja?

Teemu Mäki halusi teoksessaan *My Way, a Work in Progress (1988-1995-)* tuoda kissan tappamisella esiin sellaista väkivaltaa, jolle ei löydy mitään syytä (Mäki 2005, 81). Kissantappokohtaus oli vain muutama sekunti puolitoistatuntisesta videoteoksesta, mutta sai eniten huomiota, vaikka teoksessa esitettiin myös toisenlaista, rakenteellista ja henkistä väkivaltaa, *sotaa, ympäristökatastrofeja, nälänhätää, kaatopaikkoja, häkkikanaloita, teurastamoita, pakkotyötä*. Teoksessa esitetty rakenteellinen väkivalta kohdistui ja kohdistuu yhä edelleen massoihin, luontoon, viattomiin siviileihin ja eläimiin. Me kaikki olemme tavalla tai toisella syyllisiä maailman väkivallan tekoihin esimerkiksi kulutustottumustemme tai hiljaisen hyväksymisen kautta.

Kuva 11: Teemu Mäki, *My way, a work in progress* 90'19 minutes (11. version), 1988–1995–, kuva videosta

Mäki toivoi, että *katsoja järkyttyisi kissantappokohtauksesta, mutta sen jälkeen järkyttyisi vielä enemmän tajutessaan ohittaneensa samassa teoksessa olleet muut, paljon suuremmat väkivallan vyöryt melko välinpitämättömänä.* (Mäki 2005, 7-81). Teoksesta on käyty kiivasta keskustelua ja sen esittäminen Suomessa on kielletty. Tahattomasti syntyi *My Way, a Work in Progressistä* myös toinen teos, ”kissantappovideo”, jonka yleisö synnytti antaessaan valtavan huomionsa alkuperäisen teoksen kissaa käsittelevälle osalle. Tämä osoittaa, kuinka turtuneita olemme ympärillämme jatkuvaan rakenteelliseen ja henkiseen väkivaltaan, kuinka haluamme oikeuttaa sen huomiotta jättämisen.

Vanhusten heitteillejätto on juuri sellaista salakavalaa rakenteellista väkivaltaa, johon olemme kaikki tavalla tai toisella osallisena. Joka viikko pidetään hautajaisia yksinäisistä yksinäisimmille. Usein käy niin, ettei paikalle tule yhtäkään hautajaisvierasta. Koen aiheen esille nostamisen taiteen keinoin tärkeänä ja ajankohtaisena. Siksi tein teokseni *Pahinta on se yksinäisyys*.

4. Pahinta on se yksinäisyys

Lopputyössäni tartuin yksinäisyyden teemaan. Teoksen nimi juontui Ylen artikkelissa kokemuksistaan kertoneen leski Esko Muston sanoista:

– Kaikkein pahin asia, kun jää yksin, on se yksinäisyys. Eivät televisiot ja tuommoiset auta. Sitä katselee ohjelmia, jotka miellyttävät, mutta on ihan erilaista katsoa yksin kuin katsoa vaimon kanssa tai ystävän kanssa.

Ollessani kesätyössä vanhainkodissa aloin miettiä yksinäisyyttä jokaista koskettavana yhteiskunnallisena ongelmana. Laitoksissa muistisairaat saattavat olla kaikki samalla osastolla. Minkälaisia, kuinka syviä ihmissuhteita näiden ihmisten välille voi syntyä, jos ainoa keskustelukumppani ei muista asioita viittä minuuttia pidempää? Huomasin, että vaikka päiväsaali on täynnä ihmisiä, osa heistä oli hyvin yksinäisiä, he eivät tulleet toimeen muiden kanssa tai olivat

luonteeltaan säikkyjä, eivät löytäneet mieluista ystävää tuosta rajatusta porukasta. Monilla vielä kotona asuvilla on ainoana seuranaan vain TV tai radio.

Huono omatunto kalvoi, toivoin että voisin itsekin käydä useammin tapaamassa vanhempiani ja isovanhempiani. Kammotti, kun tajusin, miten yleinen tilanne todella on. *Pahinta on se yksinäisyys* -teosta tehdessäni keskustelin iäkkäiden ihmisten yksinäisyydestä moneen otteeseen tuttujen ja tuntemattomien ihmisten kanssa. Keskusteluissa selvisi, että aivan liian moni tietää jonkun olevan yksin. Jokaisen meistä olisi oltava valppaana ja rohkea, pienillä teoilla ottaa muut huomioon. Maalaus tekniikkana olisi ollut itselleni tutumpi vaihtoehto, mutta valitsin mediakseni videon ja installaation, sillä mielestäni se tuki parhaiten teokseni sanomaa. Idea siitä, kuinka haluan installoida, oli jo alusta asti melko selvänä mielessäni. Joitakin muutoksia alkuperäiseen toki tein prosessin aikana. Videomuoto oli itselleni tekninen haaste. Toinen, vielä suurempi ja jännittävämpi haaste oli viidentoista vapaaehtoisen mallin etsiminen ja näiden ihmisten kohtaaminen.

Kuva: © Joanna Lamberg 2016

Pahinta on se yksinäisyys (2016) on 15-kanavainen videoinstallaatio. Teos koostuu viidestätoista vanhasta putkitelevisiosta ja räsymatosta, jotka sain lahjoituksena. Televisiot on järjestetty jämptisti riveihin ja kunkin TV:n edessä on yksi räsymatto. Jokaisesta TV:stä näkyy jatkuvalla toistolla 2-7 minuutin pituinen video, jossa esiintyy vanhus kotonaan tai laitoksen käytävällä istumassa. Yksin. Kasvoja ei näytetä. He voivat olla ketä tahansa. Katsoja voi kuvitella itsensä heidän tilalleen. Näyttelytila on pimeä, ainoa valo kajastaa televisioiden ruuduista.

Kuva: © Miska Allonen 2016

TV:t ja räsymatot yhdessä muodostavat hämärän hautausmaan, jonka edessä on yksinäinen keinutuoli. Keinutuolissa istuessaan katsoja voi nähdä 15 yksinäistä hautakiveä, eli televisiota, joista kukin edustaa yhtä yksinäistä vanhusta. Joillekin haudoille on asetettu tekokukkia ja hautakynttilöitä. Toisilla haudoilla ei ole mitään. Teos on äänetön, mutta tavoitteenani on antaa ääni niille, joiden ääntä ei kuulu.

Päämääränäni ja suurimpana haasteenani oli käsitellä aihetta hienovaraisesti ja kunnioittaen sekä katsojaa, että kuvaamiani malleja, mutta kuitenkin niin rajusti, että katsojassa heräisi vahvoja tunteita ja ajatuksia. Vanhusten yksinäisyys on puhuttanut pitkään, mutta kuten niin moneen muuhunkin epäkohtaan maailmassa, olemme turtuneet siihen. Aihe itsessään on niin arka ja vaikea, että halusin joillakin elementeillä, kuten räsymatoilla, saada hautausmaa-asetelmasta helpommin lähestyttävän, niin että katsoja kykenee ottamaan vastaan teoksen viestin. Samalla tavalla laitosten karuutta yritetään pehmentää lisäämällä niihin kodikkaita elementtejä. Keinutuolin osuutena oli tarkoitus saada ihminen kasvotusten näiden tuntemattomien yksinäisten kanssa, viettää aikaa heidän kanssaan ja samastua heihin, ehkäpä myös kuvitella itsensä heidän tilalleen.

Kuvakaappaus eräästä installaation videosta.

5. Päätelmä

Installaatiosta saamani palautteen perusteella voin todeta, että yksinäisyys on *kaikille* kova pala. Jokainen tuntee yksinäisen. Tunteet olivat olleet herkässä monella teoksen nähneellä, mikä kertonee viestin menneen perille ja aiheen olevan monelle hyvin henkilökohtainen ja kipeä.

Empatiaa on harjoiteltava. On hyvä, ja ehdottoman tärkeää, että taiteen kautta otetaan esille kipeitä asioita ja tabuja. On hyvä, jos taide saa katsojan tuntemaan jotakin, sillä tunteet johtavat toimintaan. Sain henkilökohtaisen toivon kipinän syttymään teostani tehdessä: uskon nyt, että taidetta tehdessä ja sen avulla voi todella vaikuttaa. Pieni taideteke voi olla suuri teko. Yksinäiselle antamasi pieni huomionosoitus voi olla ainoa huomionosoitus, mutta sitäkin tärkeämpi. Sain myös ikäihmisten kohtaamisesta paljon iloa ja rohkeutta itselleni. Ymmärsin, kuinka valtava määrä uskomattomia tarinoita ja tietoa jää kuulematta, ellei kysy. Katoavaa kansanperinnettä jää jakamatta ja unohduksiin. Kannattaa kysyä nyt, huomenna voi olla liian myöhäistä.

Taiteen keinot yksinäisyyden esittämiseksi ovat moninaiset. Yksinäisyys on herkkä ja henkilökohtainen, mutta myös ajankohtainen yhteiskuntapoliittinen aihe. Tunneskaala yksinäisyyden ympärillä on moninainen, mikä tarjoaa taiteen tekijälle yhtäläillä laajaj mahdollisuudet aiheen käsittelyyn. Toivonkin, että aiheeseen tartuttaisiin useammin ja laajemmin. Ihmisten kohtaaminen vaatii rohkeutta. Kaikki yhden ja yksi kaikkien puolesta!

6. Lähteet

Kirjallisuus:

Vilksa, Jussi (1990) Yksinäisyys, WSOY:n graafiset laitokset

Tournier, Paul (1978) Yksinäinen ihminen (Alkuteos: De La Solitude à La Communauté 1946) WSOY:n graafiset laitokset

Nevalainen, Vesa (2009) Yksinäisyys, Edita Publishing

Elias, Norbert (1993) Kuolevien yksinäisyys (Alkuteos: Über die Einsamkeit der Sterbenden in unseren Tagen, 1982) Tammer-Paino Oy

Tiikkanen, Pirjo (2006) Vanhuusiän yksinäisyys; Seuruututkimus emotionaalisista ja sosiaalisista yksinäisyyttä määrittävistä tekijöistä, Jyväskylän Yliopisto

Mäki, Teemu (2005) Näkyvä Pimeys: esseitä taiteesta, filosofiasta ja politiikasta, Gummerus Kirjapaino Oy

Junttila, Niina (2015): Kavereita nolla, Tammi

Kuvat:

Kuva 1: Jarno Vesala, Cry After Laughter, installaatio, kuva: Yehia Eweis, Helsingin kaupungin taidemuseon kokoelma

Kuva 2: Malin Ahlsved, Ormen, 2014, vesiväri paperille, 20 x 20 cm

Kuva 3: Malin Ahlsved, Retflickor, 2011, vesiväri paperille, 20 x 20 cm

Kuva 4: Malin Ahlsved, Varmt om fötterna, 2014, vesiväri paperille, 20 x 20 cm

Kuva 5: Malin Ahlsved, Bomb, 2015, vesiväri paperille, 12 x 13 cm

Kuva 6: Teemu Mäki, Lasse Svartsrömin muotokuva, 2013, digituloste Proofsec, 1160 x 128 cm

Kuva 7: Esko Männikkö, valokuva Kuivaniemi -sarjasta, 49,5 x 40,4cm, 1991, Vuoden Nuori Taiteilija – kokoelma

Kuva 8: Kuvakaappaus Oo mun oma –kappaleen musiikivideosta: Videokuvaus: Mikko Henrik Huotari / Editointi: Mara Balls

Kuva 8: Stiina Saaristo, Fruit mix, 2012, värikynä paperille, 290 x 150 cm, Galleria Heino

Kuva 9: Kalervo Palsa: Kullervo, 1983, öljymaalauus, 110 x 90 cm, Nykyaiteen museo Kiasma, Maj-Lis

Pitkäsen kokoelma, kuva: Kuvataiteen keskusarkisto / Pirje Mykkänen

Kuva 10: Jani Leinonen, Koulrofobia, 2008, sähköjohto, johdonpidike ja punainen lamppu, Valtion

Taideteostoimikunnan Taidekokoelma. Kuva: Kansallisgalleria / Mykkänen, Pirje

<http://kokoelmat.fng.fi/app?action=image&iid=K0082803&profile=topicartworkbignew>

Kuva 11: Teemu Mäki, My way, a work in progress, 1988–1995–, video 90'19 minutes (11. version)

<http://www.teemumaki.com/teemumakivideo.html#my way a work in progress>

Verkkajulkaisut:

Froloff, Lea (2014) Vanhusten yksinäisyys valitettavan yleistä. Yle.fi. Viitattu 16.10.2015

<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/02/14/vanhusten-yksinaisyys-valitettavan-yleista>

Junttila, Niina (2013) Lasten ja nuorten yksinäisyys inhottavinta ikinä. Turun yliopisto. Viitattu 30.11.2015

<https://www.utu.fi/fi/Ajankohtaista/Artikkelit/Sivut/lasten-ja-nuorten-yksinaisyys-inhottavinta-ikina.aspx>

Kasurinen, Riina (2015) Keski-ikäisten yksinäisyys ruuhkauttaa kriisipuhelimen – kesä on pahinta aikaa. Yle.fi. Viitattu 14.11.2015.

<http://yle.fi/uutiset/keski-ikaisten-yksinaisyys-ruuhkauttaa-kriisipuhelimen-kesa-on-pahinta-aikaa/8191525>

Teosofia.net (2015)

<http://www.teosofia.net/muut/kallinen-ajatuksia.htm#unessa> Viitattu 14.11.2015

Savolainen, Laura (2016) Miksei meille koulu opettanut tätä? Nykylapset oppivat tunnistamaan milta toisesta tuntuu. Yle.fi. Viitattu 31.3.2016

http://yle.fi/uutiset/miksei_meille_koulu_opettanut_tata_nykylapset_oppivat_tunnistamaan_milta_toisesta_tuntuu/8751001?ref=leiki-uu

Aarnio, Maria (2015) Miksi omat kaverit eivät tunnu läheisiltä? ”huomattava osa ihmisistä on yksin yhdessä”. MTV.fi. Viitattu 30.3.2016

<http://www.mtv.fi/lifestyle/tunteet/artikkeli/miksi-omat-kaverit-eivat-tunnu-laheisilta-huomattava-osa-ihmisista-on-yksin-yhdessa/5269942>

Mielenterveyden keskusliitto (2016). Viitattu 2.5.2016

<http://mtkl.fi/tietoa-mielenterveydesta/aikuisille/itsetuhoisuus/>

Radio:

26.06.2014 ”Otteita suomalaisten elämästä. Kun kukaan ei muista.” <http://areena.yle.fi/1-2265995>

Muu lähdemateriaali:

Junttila, Niina (2015) Yle TV1: Inhimillinen tekijä: Kavereita nolla 9.12.2015

<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/12/04/inhimillinen-tekija-kavereita-nolla>